

Limburgse forellen floreren

TEKST Michel Verschoor
ILLUSTRATIES Janny Bosman
 Rik Schouwenberg
 Jan Pieter Kalkman, DATAKAL
 VBC Geul & Zijbeken
 Jan Kamman

Na afwezigheid in de jaren zestig en zeventig zwemt de inheemse beekforel weer in de Geul en haar zijbeken. Dat is te danken aan lokale hengelsportverenigingen die in eigen water periodiek kweekforel uitzetten en een sterk verbeterde waterkwaliteit.

Voor een succesvolle paai van forel is schoon grind een belangrijke voorwaarde.

Maar uitzettingen zijn straks mogelijk niet meer nodig. Nu de waterkwaliteit grensoverschrijdend is verbeterd, meer grindbodems slibvrij zijn en in beken migratiekelpunten worden opgeheven, plant de beekforel, *Salmo trutta fario*, zich weer zelfstandig voort.

“Hoewel er nog hindernissen te nemen zijn, zijn wij optimistisch over de vooruitzichten,” zeggen Didier Lemmens, voorzitter van de Visstandbeheercommissie Geul & Zijbeken en Ben Crombaghs, ecooloog bij ecologisch adviesbureau Natuurbalans Limes Divergens BV. Samen werken zij momenteel aan een haalbaarheidsstudie voor herstel en duurzaam behoud van kritische beekvissoorten in de Geul, waarbij de zalmachtigen een belangrijke plek innemen.

Paaiende forellen

In een smalle, ondiepe zijbeek van de Geul struinen vier volwassen mannen door helder, licht stromend water. De camera van VARA's Vroege Vogels legt vast hoe ze tijdens het elektrovisen al snel een eenjarige beekforel boven water toveren. Mooi, zo'n gestippelde eenjarige, maar eigenlijk zijn de heren van de lokale hengelsportvereniging op zoek naar een 0+-jarig exemplaar. Zo'n vangst bewijst immers dat de

Salmo trutta fario zich nu ook in dit beekje via natuurlijke paai weer zelfstandig voortplant. Hun zoektocht wordt beloond wanneer er even later een circa drie centimeter groot visje in een handpalm ligt. Het bewijs is geleverd: de beekforel paait weer in Zuid-Limburg.

Het is niet voor het eerst dat in Limburg ultrajonge beekforel bij een visstandbemonstering boven water komt. “Al sinds 2005 constateren we natuurlijke paai,” licht Didier Lemmens van Sportvisserij Limburg en VBC Geul en Zijbeken de televisiebeelden telefonisch toe. De visstandbeheercommissie heeft al jaren een beekforellenproject, waarvan de resultaten nu goed zichtbaar worden. Lemmens: “De vangsten van 0-jarigen tot 4 cm waren aanvankelijk mondjesmaat, maar de laatste jaren zorgt de aanwezige populatie beekforellen op grotere schaal via de natuurlijke weg voor nakomelingen.” In het centrum van een populair Limburgs toeristenstadje zijn kort geleden zelfs paaiende forellen gefilmd.

Stroomafwaarts

Het gaat zo goed met de soort dat er ook in de hoofdstroom en monding van de Geul stroomafwaarts beekforel wordt gevangen. Ecooloog Carlo Rutjes van Grontmij, betrokken bij

monitoring rond grindwinningslocaties zegt: "Nabij de Geulmonding bij Voulwames zijn bij bemonstering recent twee exemplaren geteld." Rutjes wijt de aanwezigheid aan het feit dat dit een van de fraaiste beekmondingen van Zuid-Limburg is. "Met bijzondere natuurwaarden en een natuurlijke dynamiek met een gevarieerd grindbed, wisselende stroomsnelheden en schuilgelegenheden." De aanwezigheid in de Maas is bijzonder omdat beekforel geen liefhebber is van relatief dieper water. Dat forel zich er toch ophoudt, duidt er minimaal op dat de waterkwaliteit acceptabel is en dat er wisselende bodemgradaties zijn. Een andere reden voor de aanwezigheid zou het grote voedselaanbod kunnen zijn. De conclusie van bemonstering in 2005 bij 27 beekmondingen was destijds dat mondingen een verrassend diverse visgemeenschap herbergen en dat de visstand er relatief hoog is ten opzichte van andere biotopen.

Succesfactoren

Terug naar de Geul. Want wat zijn daar volgens direct betrokkenen de belangrijkste succesfactoren voor de opleving van natuurlijke paai? Rob Gubbels, ecooloog bij Waterschap Roer en Overmaas: "Uit onderzoek dat wij eens in de vijf jaar laten uitvoeren, blijkt dat de visstand in onder meer de Geul en zijbeken in het algemeen sterk verbeterd. Voor beekforel was de leefomgeving desondanks lange tijd ongeschikt. De laatste jaren is de waterkwaliteit echter sterk verbeterd. België plaatste waterzuiveringsinstallaties waardoor het aantal ongezuiverde lozingen verminderde. Naast schoon water heeft de beekforel voor de voortplanting een schoon grindbed nodig in snelstromend water. Door de aanleg van regenwaterbuffers die wateroverlast helpen voorkomen, wordt uitstromend löss tegenwoordig opgevangen, terwijl dit voorheen de

De tijdens het onderzoek aangetroffen 0+ forel bewijst dat de soort zich succesvol voortplant.

De Geul biedt weer een gezonde leefomgeving voor diverse vissoorten waaronder de beekforel.

De Geul als zalmrivier

Het feit dat soorten als vlagzalm, beekforel en zalm niet opgenomen zijn als doelsoort voor de Geul is ecooloog Ben Crombaghs (Natuurbalans Limes Divergens BV) een doorn in het oog. We weten dat deze soorten in een 'natuurlijke Geul' thuishoren. Zelfs voor zalm was de Geul ooit een paarivier. Diverse literatuurreferenties wijzen in deze richting ('De zalmvangst op de Geul is sedert eenigen tijd weer aan den gang. Enorme exemplaren, als verleden jaar, schijnen tot nu toe dit jaar nog niet gevangen te zijn', Mommers, 1919, Natuurhistorisch Maandblad). De zalmachtigen zijn toppredatoren in een ongestoord aquatisch systeem zoals de Geul. Het zou dan ook een vanzelfsprekendheid moeten zijn dat ze als doelsoort voor het Natura 2000-gebied Geuldal worden opgenomen. Pas als deze soorten weer duurzaam kunnen voortbestaan, kunnen we spreken van 'een nagenoeg natuurlijke ongestoorde situatie' (doelstelling Natura 2000 én van de Europese Kader Richtlijn Water). Samen met de VBC, het Waterschap Roer en Overmaas, de Provincie Limburg en Stichting Ark gaat Natuurbalans zich hiervoor inzetten.

Geul instroomde, de bodem met substraat bedekte en er zo voor zorgde dat de paaibedden verkleefden. Hemelwater wordt nu zeker vierentwintig uur vastgehouden. Hierdoor bezinken meestromende slibdeeltjes in de bassins, en stroomt schoon regenwater verder de Geul in. Beekforel heeft dus meer

paaigelegenheid nu de grindbodems aanmerkelijk schoner zijn geworden. Als het meezit zijn visuitzettingen straks niet meer nodig."

Officieel uitgestorven

Hoewel nog altijd officieel 'uitgestorven' was de beekforel slechts korte tijd volledig afwezig in Limburg. "Dat was onder meer als gevolg van waterverontreiniging in de jaren zestig en zeventig," weet Lemmens. "In de jaren tachtig is weer op grotere schaal begonnen met visuitzettingen door lokale visverenigingen, vooral omdat vissen op beekforel een unieke vorm van natuurbeleving is." "Werkelijk een prachtige visserij," zegt Rick Schouwenberg uit ➤

Blerick, die onder meer in de Swalm op beekforel vist. “Het is struinend, bijna sluipend en haast on-Nederlands om op deze zichtjagers te vissen. Mijn grootste vangst is een exemplaar van 53 centimeter, maar er zwemmen tegenwoordig al grotere forellen rond.”

Lemmens: “Visuitzettingen gingen aanvankelijk ongecoördineerd. Tegenwoordig is er meer coördinatie en sturing van de visstandbeheercommissie. Zo kopen we al sinds een jaar of twintig bij dezelfde kweker kweekvis en strijken we in samenwerking met diezelfde kweker, al enige jaren wilde paairijpe forel af om te komen tot een typische Geulforel met sterke genetische eigenschappen.”

Samenwerken loont

Grensoverschrijdende samenwerking met partners in België en Duitsland is voor herstel van riviervissen van groot belang, aldus Lemmens. “Er is dan ook sinds kort geregeld overleg.” Wat hem de laatste tijd opvalt, is dat natuurorganisaties in toenemende mate geïnteresseerd

zijn. “Voorheen was er weinig contact tussen sportvisserij en natuurbescherming. Dat verandert. “Na de uitzending van Vroege Vogels werd ik benaderd door verschillende natuurorganisaties. Het is belangrijk dat zij toetreden tot de visstandbeheercommissie. Dat zou betekenen dat we afspraken kunnen gaan maken over beheer, oeverbegroeiing, migratiebelemmeringen en andere zaken. Nee, je zult het niet over alles eens worden, maar als je uitgaat van 70 procent gezamenlijke belangen, is er een wereld te winnen, ontstaat er vertrouwen en verdwijnen tegenstellingen langzaam maar zeker. Al met al ben ik optimistisch over de vooruitzichten.”

Visplan 2016-2021

Optimistisch is ook Niels Brevé van de landelijke organisatie Sportvisserij Nederland en schrijver van het Visplan Geul en Zijbeken 2016-2021. Een plan op basis waarvan de waterbeheerder Waterschap Roer & Overmaas, de lokale hengelsportverenigingen en andere betrokkenen tot

nieuwe afspraken moeten komen. Een van de hete hangijzers op dit moment is de hernieuwde belangstelling voor waterkracht, een ontwikkeling die bijzonder ongunstig kan uitpakken voor vismigratie in de Geul. “Wat ons betreft is waterkracht in laaglandrivieren geen goed idee. Langs de Geul staan nog talloze cultuurhistorische watermolens, waar nu veelal pannenkoekenhuizen in zitten. Die leveren belemmeringen op voor trekvissen. We zouden die barrières juist moeten opheffen in plaats van nieuwe obstakels creëren.” Het waterschap, dat in het kader van de Kaderrichtlijn, habitatrichtlijnen en de aalverordening, een verplichting heeft met betrekking tot vrije vismigratie, heeft volgens Brevé al opdracht gegeven om mogelijkheden voor selectieve vispassages te onderzoeken.

Imidacloprid

Er zijn nog wel meer hindernissen te nemen voordat beekforel in het stroomgebied van de Geul en elders volledig zelfstandig verder kan. Zo

De beekforel is een symbool voor ecologisch gezond water.

In het schone water van de Limburgse beken zoals Geul en Swalm, worden al beekforellen van 50 centimeter en groter gevangen.

zijn nog zeker 7.000 Belgische huis-houdens in het stroomgebied van de Geul niet aangesloten op het riool. Didier Lemmens: "Pas als de Geul echt schoon is, keren meer insecten-larven, voedselbron voor kleine vis, in het watersysteem terug." Het verbieden van het bestrijdings-middel imidacloprid zou positief uitpakken voor het insectenleven.

Catch & release

Om het herstel van de beekforel te versnellen hebben hengelsportverenigingen langs de Geul in overleg met het waterschap besloten over te gaan op catch & release. Niels Brevé van Sportvisserij Nederland: "Dat betekent dat sportvissers in deze cruciale fase van beekdalherstel de gevangen forel meteen weer terug-zetten. De praktijk van catch & release, gekoppeld aan natuurlijk herstel, komt daarom sterk naar voren in het nieuwe Visplan. Zo komen we tot een duurzame visserij." Vreemd is volgens betrokkenen dat de zeeforel wettelijk een jaarronde bescherming geniet terwijl de beekforel, genetisch exact dezelfde vis, een minimummaat heeft. In hun jonge jaren zijn de vissen onmogelijk uit elkaar te houden waardoor het verstandig zou zijn ook de beekforel jaarrond wettelijk te beschermen.

De kwetsbaarheid van de forel in de Geul is volgens Lemmens de reden dat alleen leden van de plaatselijke hengelsportvereniging op de Geul mogen vissen.

Stroomgebiedbenadering

Voorlopig blijft het oppassen in dit breekbare watersysteem, zeggen betrokkenen. De beekforel doet het nu aardig, maar er hoeft maar eenmaal een grote hoeveelheid riooloverstort of drugsafval in het water terecht te komen, en veel werk is voor niets geweest. Dat wil zeggen, op locatie. Want het goede nieuws lijkt dat de beekforel in zoveel verschillende Limburgse watersys-temen in variabele hoeveelheden een opmars beleeft, dat er voldoende populaties overblijven die een even-tuele calamiteit kunnen opvangen. Zeker nu populaties zichzelf in toenemende mate op natuurlijke wijze in stand beginnen te houden. Het ontluikende succes van de beekforel opent wat Brevé betreft de weg naar een nog veel grotere opgave: herstel van het volledige stroomge-bied van de Geul en de Maas op basis van een stroomgebiedbenadering. Doel: vrije, barrière-loze doortrek van trekvisser van de Haringvlietsluizen tot aan de brongebieden van de Geul, de Swalm en de Roer. **V**

Subsidie voor beekherstel

ARK Natuurontwikkeling ontving onlangs subsidie van de Nationale Postcode Loterij voor een grens-overschrijdend Geuldal-project. Hettie Meertens van ARK: "Met de Waalse natuurorganisatie Natagora worden beekdalprocessen hersteld en natuurlijke begrazing geïntrodu-ceerd. Het verwilderde fraaie Wormdal bij Haanrade (Kerkrade) is daarbij een belangrijke inspiratie-bron. Bij dit riviertje hebben spontane vestiging van hardhout-en zachthoutoobos en erosie- en sedimentatieprocessen geleid tot het ontstaan van (beboste) grind-eilanden, nevengeulen, dode armen, omgevallen bomen in het riviertje en een bijzonder rijke fauna in en langs het water. Een dergelijk systeem-herstel zal óók de Geulvissen laten profiteren: meer variatie in stroom-snelheid, mooie sortering van grof en fijn sediment én meer schuil-mogelijkheden."

Het Geuldal-project van ARK investeert daarnaast in het herstel van paaibedden voor beekforel.